
ТЕРНАВСЬКА Т.А.,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної підготовки
та соціальної роботи, Приватний
вищий навчальний заклад
«Кропивницький інститут державного
та муніципального управління»,
м. Кропивницький, Україна

ВОЛЕГОВА Н.О.,

магістрант. кафедра соціології та
соціальної роботи, Класичний
приватний університет,
вихователь-методист Спеціального
дошкільного навчального закладу
(ясла-садок) №46 “Краплинка”
для дітей з вадами зору,
м. Кропивницький, Україна

ПРОБЛЕМА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

У статті досліджено проблему якості освіти в умовах інклюзії дітей з порушенням зору в соціальному середовищі сучасної дошкільної освіти. Проаналізовано доцільність використання для дітей із психофізичними порушеннями термін «діти з особливими потребами», який стосується різних нозологій та порушень різного ступеня ураження, таких як інвалідності у важкій формі, так і середнього ступеня тяжкості. Водночас виокремлено те, що практична реалізація ідей інклюзивної освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я (зокрема сліпих та слабозорих) в Україні, та й у багатьох інших країнах світу породжує багато суперечностей, що пов'язано з не завжди повним і точним розумінням поняття «якісна освіта». Зазначено, що головними напрямками реалізації освітнього процесу в умовах інклюзії дитини з вадами зору в середовищі сучасної якісної дошкільної освіти варто вважати: відповідне нормативно-правове підґрунтя, яке регулює питання інклюзивного навчання в Україні; співпраця закладу дошкільної освіти з інклюзивно-ресурсним центром; створення інклюзивного середовища в закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: інтеграція, інклюзія, інновація, тифлопедагогіка, корекційно-реабілітаційний процес, педагогічний супровід, діти з особливими освітніми потребами.

В статті досліджена проблема якості освіти в умовах інклюзії дітей з порушенням зору в соціальному середовищі. Проаналізовано цілісність використання терміна «діти з особливими потребами» для дітей з психофізичними порушеннями, що стосуються різних нозологій і порушень різної ступеня ураження, таких як інвалідність в важкій формі, так і середньої ступеня тяжкості. В той же час виділено те, що практичне впровадження ідей інклюзивної освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я (в тому числі сліпих і слабозорих) в Україні, а також в багатьох інших країнах світу породжує багато суперечностей, що пов'язано з не завжди повним і точним розумінням поняття «якісна освіта». Зазначено, що основними напрямками реалізації освітнього процесу в умовах інклюзії дитини з порушенням зору в сучасному якісному дошкільному освітньому середовищі слід вважати: відповідність нормативно-правовій основі, що регулює питання інклюзивної освіти в Україні; співпрацю закладів дошкільної освіти з інклюзивно-ресурсним центром; створення інклюзивного середовища в закладі дошкільної освіти.

Ключевые слова: интеграция, инклюзия, инновация, тифлопедагогика, коррекционно-реабилитационный процесс, педагогическое сопровождение, дети с особыми образовательными потребностями.

The problem of quality of education in the conditions of inclusion of children with visual impairment in social environment. The feasibility of using the term "children with special needs" for children with psychophysical disabilities, which refers to different nosologies and disorders of varying degrees of impairment, such as severe and moderate disabilities, is analyzed. At the same time, it is emphasized that the practical implementation of the ideas of inclusive education of children with disabilities (in particular the blind and visually impaired) in Ukraine, and in many other countries of the world raises many contradictions, which is associated with not always a complete

and accurate understanding of the concept “quality education”. It is stated that the main directions of realization of the educational process in the conditions of inclusion of the child with visual impairments in the environment of modern high-quality preschool education should be considered: appropriate normative and legal basis, which regulates the issues of inclusive education in Ukraine; cooperation of the preschool education institution with the inclusive resource center; creating an inclusive environment in the preschool setting.

Key words: *integration, inclusion, innovation, tiflopedagogy, correction and rehabilitation process, pedagogical support, children with special educational needs.*

Постановка проблеми. Проблема соціального виховання дітей з різними нозологіями має значну історію у практичній діяльності людського суспільства, тривалу історію наукових пошуків та міркувань представників різних професій – філософів, лікарів, психологів, педагогів [1, с.5]. На відміну від міжнародної термінології, в Україні запропоновано використовувати для дітей із психофізичними порушеннями термін «діти з особливими потребами», який стосується різних нозологій та порушень різного ступеня ураження, таких як інвалідності у важкій формі, так і середнього ступеня тяжкості (Нагорна О.Б., 2016). Тоді як у світовій практиці до цієї групи прийнято зараховувати також дітей, чії освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. У вітчизняній практиці – це діти з порушенням мовлення, вадами зору, затримкою психічного розвитку, з вадами опорно-рухової системи, розладами емоційно-вольової сфери [2, с.40].

Аналіз останніх досліджень. Питанню якісної освіти дітей з порушенням зору в сучасному соціальному освітянському середовищі та їх інклюзії присвячували свої праці такі вчені як Є. Синьова [3], В. Синьов [1], Ю. Войтюк [3], К. Глушенко [3], Т. Гребенюк [3], Т. Денисюк [3], І. Горбенко [5; 6] тощо.

Законом України «Про дошкільну освіту від 11.07.2001 №2628-III передбачено цілеспрямоване запровадження інклюзивної освіти, а саме створення в дошкільних навчальних закладах середовища, адаптованого до потреб дітей з особливими освітніми потребами, системну підготовку фахівців, розроблення індивідуальних програм розвитку та низку інших заходів, що виключають стихійну інтеграцію таких дітей. Суперечності між запровадженням сучасних інноваційних підходів у сфері освіти та їх державно-управлінським забезпеченням обумовлює ряд непланованостей цього процесу: адміністрації дошкільних навчальних закладів, педагоги й батьки або особи,

які їх замінюють, стикаються з низкою організаційних питань, що потребують доопрацювання та роз'яснення [5, с.6].

Щодо проблеми соціальної адаптації та психолого-педагогічного супроводу дітей, що мають вади зору, варто зазначити, що засновники української тифлопедагогіки звертали увагу на навчання цих дітей в загальноприйнятих умовах, тобто разом з дітьми, що мають нормальний зір. У зв'язку з прийняттям низки міжнародних та державних норм, що наголошують на необхідності у демократичному суспільстві і надання всім дітям, включаючи інвалідів права на якісну освіту і забезпечення тих умов навчання, які оберуть батьки дитини.

Отже, якісна освіта для дітей з вадами психофізичного розвитку, в яких би умовах їм не надавали освітні послуги – інклюзивних (звичайних) або ексклюзивних (спеціальних) – має бути коректно спрямованою, тобто такою, щоб виправляти недоліки їхнього розвитку і соціалізації, зумовлені тим або іншим дефектом, полегшуючи ці процеси і водночас зберігала здоров'я, що можливе лише у співдружності зусиль медиків, психологів, педагогів та батьків.

Метою дослідження є теоретично розглянути визначені головні аспекти реалізації освітнього процесу в умовах інклюзії дитини з вадами зору в середовищі сучасної якісної дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

- визначити головні напрями реалізації освітнього процесу в умовах інклюзії дитини з вадами зору в середовищі сучасної якісної дошкільної освіти.
- окреслити головні переваги дошкільної освіти як одного з перших інституту соціальної адаптації дитини з вадами зору до умов сучасного суспільства;
- визначити проблемні віхи реалізації інклюзій в сучасному соціальному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення до освітнього процесу всіх його учасників (ст.1 Закону України «Про освіту») [7].

Головними напрямками реалізації освітнього процесу в умовах інклюзії дитини з вадами зору в середовищі сучасної якісної дошкільної освіти, варто вважати :

1. Відповідне нормативно-правове підґрунтя, яке регулює питання інклюзивного навчання в Україні [7].
2. Співпраця закладу дошкільної освіти з інклюзивно-ресурсним цен-

тром, як установи, що утворюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у професійно-технічних навчальних закладах, для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та надання психолого-педагогічної допомоги і забезпечення системного психолого-педагогічного супроводу. Комплексну оцінку, як правило, проводять перед зарахуванням дитини з особливими освітніми потребами до закладу дошкільної освіти для створення у такому закладі до початку навчального року відповідних умов.

3. Створення інклюзивного середовища в закладі дошкільної освіти. Для цього потрібно розвивати та запроваджувати такі взаємопов'язані напрямки, як: організаційна культура; освітня політика на рівні закладу (внутрішні нормативні документи); інклюзивна практика.

Рівень організаційної культури закладу освіти розкривається через усвідомлення суспільної місії закладу освіти та її відмінності від інших закладів, а також цінностей та норм, на які вона спирається в своїй роботі. Найліпший результат інклюзивна освіта має, тоді, коли весь колектив закладу готовий реалізовувати її ідеї в повсякденній діяльності.

4. Створення інклюзивного освітнього простору для навчання дітей з порушенням зору в закладах дошкільної освіти забезпечується реалізацією наступних умов: безперешкодний доступ до будівель та приміщень закладу; забезпечення необхідним навчально-методичними, наочно-дидактичними та індивідуально-технічними засобами навчання; облаштування кабінету для вчителя-дефектолога, логопеда, психолога для проведення корекційно-розвивальних занять; забезпечення професійного педагогічного складу у закладі освіти.

Особлива увага приділяється саітарно-гігієнічним вимогам до обладнання кабінету вчителя-дефектолога та наочних посібників. Адже лише взаємодія фахівців впливає на успішність корекційно-відновлювальної та лікувально-оздоровчої роботи. Слід створити відповідні освітні умови: встановлення меблів з матовими поверхнями світлих тонів; дотримання відстані від вікон, забезпечення природного освітлення та додаткового «денного» освітлення; забезпечення індивідуальними фланелеграфами; забезпечення наочними посібниками, які мають контрастне тло, чіткі форми та контури, правильно поєднані насичені кольори, приміщення забезпечене сигнальними знаками (зоровими орієнтирами) помаранчевого кольору (двері, дверні ручки, сходи).

5. Психологічний супровід дітей з вадами зору в умовах дошкільного закладу. Психологічна адаптація – один з важливих аспектів загального адаптаційного процесу, що визначає оптимальні відносини особистості і середовища, забезпечує адекватність її поведінки вимогам соціального оточення [3,

с.74]. Вона є необхідною умовою перетворення індивіда на повноправного члена певного соціуму, формування його статусу. Слабозорі діти перебуваючи в стані соціальної дезадаптації відчувають емоційну невірноваженість, можуть проявляти агресивність, впади в стан істерії, депресії, замикатися в собі, що надалі призводитиме до порушення характеру особистості. Тому головною метою соціально-психологічного супроводу є допомога дитині не лише пристосуватися до умов соціуму, а й відчувати психоемоційну стабільність, позитивні стосунки з членами групи, відсутність стресу та відчуття загрози, впевненість у собі, адекватність самооцінки, уміння долати труднощі тощо.

Формування позитивних міжособистісних стосунків дітей з порушенням зору в умовах інклюзії та їх ровесників у середовищі дошкільної освіти забезпечується спрямуванням роботи педагогів на формування у них вміння бачити та цінувати відмінності, слухати та враховувати різні точки зору, висловлювати свою думку, поважати думку інших, оволодівати навичками співпраці з різними дітьми. Формування толерантного ставлення, виховання почуття емпатії, формування розуміння «Я – не особливий, я – такий як і ви, просто мені потрібні трохи більше часу для розуміння речей та сприйняття оточуючого!» – сприятиме гармонізації стосунків в дитячому колективі та допоможе педагогічним працівникам створити позитивне середовище для розкриття потенціалу кожної дитини.

6. Соціальний супровід дітей з вадами зору в умовах інклюзивного дошкільного закладу. Для його якісної організації потрібно розуміти психо-фізичні особливості дітей, що мають особливі освітні потреби, пов'язані зі зниженим зором: недоліки зору, порушуючи активність людини на біологічному рівні, викликає порушення активності й на соціальному рівні. Зменшена кількість зорових подразників та зовнішніх просторових ознак не дає змоги дитині вільно пересуватися та пізнавати світ. Загальне зниження активності дитини відбивається на протіканні психічного розвитку [3, с. 43]. Глибоке зниження зору призводить до порушення взаємодії дитини з реальним оточенням, причому воно диспропорційніше, ніж при глухоті чи затримці психічного розвитку, оскільки, обмежуючи накопичення в чуттєвій сфері, воно вторинно відбивається на розвитку не лише пізнавальної, але і фізичної активності, що у свою чергу значно ускладнює виникнення все нових і нових зв'язків.

Принципово важливим аспектом соціальної адаптації осіб із проблемами зору слід вважати їх внутрішню установку, спрямованість на нормальний спосіб життя, відкритість до спілкування та взаємодії. Виходячи з вищезазначеного варто наголосити на тому, що спеціальний дошкільний заклад для дітей з вадами зору в умовах сучасного дошкільної освіти та спрямованості

на інтеграцію не має бути закритою, відстороненою організацією. Вихованці даних закладів повинні активно долучатися до суспільного життя. Як це можливо враховуючи вікову категорію? Забезпечується активна та багатоаспектна соціальна взаємодія шляхом організації різного виду цільових екскурсій як в природнє середовище, так і в культурні центри, центри розвитку, виставки та музеї; впровадження в освітню роботу участі слабозорих дошкільників в творчих конкурсах; організація зустрічей з відомими або визначними людьми; особами, які на власному прикладі продемонструють позитивну соціальну адаптованість до умов соціуму, при наявності певної нозології тощо.

7. Корекційно-реабілітаційний супровід дошкільника з вадами зору в умовах інклюзії. Головним аспектом є здійснення корекційно-виховної роботи. Цей процес складається з двох взаємопов'язаних напрямів: а) виправлення недоліків у тій чи іншій сфері розвитку дитини; б) сприяння подальшому розвитку особистості. Від якості здійснення корекційної роботи залежить успішність розвитку компенсаторних процесів.

Важливим є здійснення корекції зорового сприймання вузьким спеціалістами – тифлопедагогами закладу дошкільної освіти під час проведення індивідуальних та підгрупових занять. Використання спеціального обладнання та дидактичного матеріалу, адаптованого для дітей з вадами зору, створення відповідного освітнього простору та ігрових осередків приміщень груп сприяють активній пошуковій діяльності дитини в комфортних для неї обставинах, розширює можливості самоорганізації, самостійній ігровій діяльності, проявам вольової сфери, збагаченню зорових та ментальних образів.

8. Медичний супровід дітей з вадами зору в умовах якісної дошкільної інклюзивної освіти.

Важливим є кадрове згуртування фахівців, які покликані забезпечувати корекційно-відновлювальну, лікувально-оздоровчу роботу. До них відносять лікаря-офтальмолога та сестру медичну-ортоптистку. Їх тісна співпраця з педагогами закладу забезпечує позитивно-якісний результат та високий рівень показників покращення зору дітьми, або ж збереження залишкового, в залежності від діагнозу та фізичних особливостей дитини. Послідовність роботи лікаря-офтальмолога в дошкільному закладі, де виховується дитина з вадами зору є: складання клінічної характеристики дитини, з урахуванням функціонального стану її зору, можливості подальшого розвитку та відновлення зорових функцій; призначення необхідного лікування, конкретних рекомендацій вчителям-дефектологам і вихователям, які в подальшому реалізують їх на групових та індивідуальних заняттях [6, с.4].

9. Співпраця з сім'єю дитини, що має вади зору. Процес соціальної адаптації здійснюється як в закладах дошкільної освіти, що реалізують принципи інклюзії, так і у спеціалізованих закладах, та в сім'ї. Сім'я як осередок

суспільства, першому інституті соціалізації дитини, особистість набуває досвіду індивідуальної поведінки, конструює реальність і діє в ній, захищає свій внутрішній світ, тобто перебуває в зоні свого комфорту. У сім'ї, де є дитина з особливими освітніми потребами великого значення набирає розуміння членами сім'ї її потреб та шляхів її розв'язання. Цьому сприяють співдружність та співпраця сімей із спеціальним закладом освіти як двох основних соціальних інститутів, в яких повсякчас перебуває слабозора дитина.

Питання співпраці найчастіше вирішується завдяки організації широкої кваліфікованої консультативної служби для батьків, або осіб, що їх замінюють. Це можуть бути: загальні батьківські збори у дошкільному закладі; групові збори; відкриті покази занять з демонстрацією методів та прийомів роботи з цією категорією дітей; індивідуальні консультації з вихователями або спеціалістами закладу; зворотній зв'язок з батьками засобами анкетування; батьківські куточки з відповідною актуальною інформаційною наповненістю; великої попитом, пов'язаним з технологічним розвитком суспільства користуються сайти спеціальних закладів дошкільної освіти, соціальні мережі тощо. У цих формах роботи члени сімей забезпечуються необхідними знаннями про особистісні особливості дітей з порушеннями зору.

10. Наступність дошкільної та початкової ланок освіти для дітей з вадами зору в умовах інклюзії.

Наступність реалізується за умови орієнтування на такі принципи взаємодії: гуманізм як норма поваги до особистості, доброзичливе, бережне ставлення до дитини без спонукання та насилля; визнання самооцінки кожного вікового періоду та орієнтацію на вікові особливості; урахування індивідуальних інтересів, здібностей, темпу розвитку дитини; створення сприятливих умов для формування і розвитку у дитини пізнавальних, психічних процесів, належної спрямованості на активність у соціумі, конструктивних мотивів поведінки, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто її оточує; забезпечення реалізації можливостей дитини тощо.

З вищевикладеного можемо зазначити, що дотримання даних принципів гарантуватиме дитині з нозологією послідовну та м'яку адаптацію до навчання в початковій школі. Також варто зазначити, що педагогам варто уникати надмірної інтенсифікації інтелектуального розвитку дітей, до якої схилиються окремі педагоги закладів дошкільної освіти, аргументуючи це попитом батьків щодо необхідності підготовки дитини до навчання в школі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Досягнення високого рівня соціалізації, залежить багато в чому від мікросередовища, в якому дитина існує, розвивається і яке забезпечує їй таку можливість. Соціально-психологічний супровід дитини з вадами зору покликаний забезпечити

належні умови соціальних сфер її перебування, враховувати особливості психологічних установок та своєрідність цілей і змісту педагогічної роботи з нею на засадах толерантного ставлення, гуманності та дитиноцентризму.

Також варто зазначити щодо необхідності відповідного кадрового забезпечення закладів дошкільної освіти, що працюють в умовах інклюзії, педагогами, які мотиваційно готові до роботи в інклюзивному середовищі, відкриті та мобільні у відношенні перетворення освітнього простору, гуманно зорієнтованих тощо.

Не останнє місце належить створенню належного освітнього середовища, що тягне за собою значні матеріально-технічні потреби закладу, тобто зростає потреба у додатковому фінансуванні закладів освіти. Особливої уваги потребує перегляд програм дошкільної та початкової ланок освіти на державному рівні, з метою узгодження їх програмових завдань та запобігання зниження цікавості дитини до навчання в початковій школі.

Список використаних джерел:

1. Діти з порушенням зору в умовах інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / Н. М. Алєєва, Ю. В. Барінов та ін / за наук. ред. Є. П. Синьової, С. О. Рикова. Київ: Кафедра, 2016. 212 с.
2. Оксенюк О. Соціальний супровід сім'ї дитини з особливими потребами. URL: [journals.uran.ua > swe > article > download](http://journals.uran.ua/swe/article/download)
3. Синьова Є. П. Тифлопсихологія: підручник. Київ: Знання, 2008. 365с.
4. Інклюзивне навчання дітей з порушенням зору: монографія / за ред. проф. Синьової Є. П., д-ра мед. н., проф. Рикова С.О. та авторів. Київ: Кафедра, 2017. 320 с.
5. Луценко І. Запровадження інклюзивної освіти у дошкільних навчальних закладах. Практика управління дошкільним закладом. 2016. №1. С. 6-11.
6. Горбенко І. Як створити інклюзивне середовище у закладі освіти. Практика управління дошкільним закладом. 2018. №8. С. 22-25.
7. Закон України «Про освіту» від 16.01.2020 №2145-VIII URL: <http://osvita.sm.gov.ua/index.php/uk/oporni-shkoli/1273>

Transliteration of References:

1. Sinova Ye.P (2016). Children with visual impairment in inclusive education: a teaching method. Tool. Kiyiv: Kafedra. 212 p. [in Ukrainian].
2. Oksenyuk O. Social support for a family with a special needs child. URL: [journals.uran.ua > swe > article > download](http://journals.uran.ua/swe/article/download). [in Ukrainian].
3. Sinova Ye.P (2008). Tiflopsychology: a textbook. Kiyiv: Znannya? 365 p. [in Ukrainian].
4. Sinova Ye.P, Rikov S.O. (2017). Inclusive teaching of visually impaired

- children: a monograph. Kiyiv: Kafedra. 320 p. [in Ukrainian].
5. Lucenko I. (2016). Introducing inclusive education in pre-school institutions. Practice of preschool institution management. №1. p. 6-11. [in Ukrainian].
 6. Gorbenko I. (2018). How to create an inclusive environment in an educational setting. Practice of preschool institution management. №8. p. 22-25. [in Ukrainian].
 7. Law of Ukraine «On Education» of January 16, 2020 №2145-VIIIURL: <http://osvita.sm.gov.ua/index.php/uk/oporni-shkoli/1273>. [in Ukrainian].

TERNAVSKA Tetyana,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Department of General training and Social Work at Private Higher Educational Institution «Kropyvnytskyi Institute of State and Municipal Governance»,
Kropyvnytskyi, Ukraine
E-mail: ternavskaya_20@ukr.net

VOLIEHOVA Nataliia,

Undergraduate of the Department of Sociology and Social Work, Classical Private University, Tutor-Metho#dologist of the Special Kindergarten №46 «Kraplynka» for Children with Visual Impairment, Kropyvnytskyi, Ukraine
E-mail: volegova2186@gmail.com
ORCID.org/0000-0002-9464-3175

THE PROBLEM OF QUALITY EDUCATION IN CONDITIONS OF INCLUSION OF CHILDREN WITH DISORDERS OF VISION